

БИБЛИОТЕКА КРОЗ ВРЕМЕ

Библиотека кроз време: национални хоризонти, приредила Гордана Стокић Симончић. Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2023.

Сви они у нашој средини који сматрају да је библиотека једна од највећих цивилизацијских тековина, сви они који су привржени библиотекарству као научној дисциплини и, најшире посматрано, сви они који су одани љубитељи и поклоници књиге, сви они су, дакле, пре неколико година веома благонаклоно дочекали и пропратили појављивање монографије једноставног, али веома добро осмишљеног и свеобухватног наслова *Библиотека кроз време*. У том срдачном сусрету особен значај имао је поднаслов *Прилози ојшћој историји библиотеке до 16. века*, али не само зато што је прецизније објашњавао наслов, него и због тога што је указивао да ће књига имати свој наставак или, тачније, наставке.

И, збиља, шест година касније, испоставило се да очекивања нису изневерена, јер је пред нама други том публикације *Библиотека кроз време*, овога пута са поднасловом *Национални хоризонти*. Као и у првом тому, приређивач је проф. др Гордана Стокић Симончић, која је окупила ваљану групу сарадника и прегла да понови претходни подухват.

Монографија *Библиотека кроз време: национални хоризонти*, која садржи шеснаест прилога, настала је као исход историјских и компаративних истраживања и састоји из два дела, из две тематски, сасвим оправдано, уобличене и раздвојене „целине”. У првом делу, који носи наслов *Библиотеке у доба шћамјане књије*, налазе се четири прилога који прате судбину књига, издаваштва и библиотеке у широком временском луку, од заранака 16. века до нашег времена. У првом прилогу, „Библиотеке и књижна продукција у Европи у 16. и 17. веку” (Гордана Стокић Симончић, Биљана М. Ђурашиновић), најпре се даје историјски оквир круцијалних збивања

у латинском свету западне Европе, који су пресудно обележили то раздобље – распуштање римокатоличког света и појава протестантизма (16. век) и Тридесетогодишњи рат са својим далекосежним последицама (17. век). Ови магистрални догађаји, између осталих, умногоме су одредили интелектуалну климу у којој је писана реч добила на замаху, што је за последицу имало и процват штампарства и издаваштва. Рукописна књига, са својом вишевековном традицијом, под налетом штамpane губила је трку, а у непрестаном порасту били су фондови библиотека, у које су укључивани и разнолики штампани материјали (новине, часописи, плакати, леци, каталози). Историји књиге и библиотеке у 18. столећу посвећен је други прилог – „Књига и библиотеке у доба просветитељства” (Гордана Стокић Симончић, Драгана Сабовљев). Овај период, „доба разума”, како је с правом означен у прилогу, представљао је нови интелектуални и технолошки скок западноевропског друштва, а довео је до знатног повећања процента писмености који више није био једноцифрен. Издавање књига бележи нов успон, тиражи расту, а енциклопедијски подухвати крећу се узлазном линијом. У трећем прилогу, „Модерно доба и библиотеке” (Гордана Стокић Симончић, Драгана Сабовљев), упућује се на чињеницу да је у 19. и 20. веку „свет претрпео више промена него у целокупној својој дотадашњој историји” и, са ваљаним разлогом, предлаже се његова хронолошка подела на два временска одсечка. Први обухвата време од почетка 19. до средине 20. века, а други, краћи, деценије које су уследиле, односно информатичко доба. Прво раздобље донело је савршеније уређаје који су убрзали процес штампе и производње папира и смањили цену ових поступака, а на плану библиотекарства уведени су нови видови библиотека (школске, високошколске, јавне) и веома је унапређена разноврсност њихових фондова (осим књига, музикалије, периодичне публикације, млађи рукописи, мапе, грамофонске плоче, географске карте). И, посебно је важно, библиотекарство је заслужено стекло статус научне дисциплине. У другој половини 20. и првој четвртини 21. века џиновски раст технологије досеже апогеј, који осим позитивних новина, као што је никад бржи проток идеја и информација, носи и поједине негативне, оличене у угрожавању ауторских права и веродостојности података. Утисак да је дошло до „сумрака” класичне књиге показао се као погрешан јер Гутенбергова галаксија ипак успешно одолева не малим изазовима. Четврти прилог, „Дигиталне библиотеке, електронско издаваштво и отворени приступ у свит новог доба” (Гордана Ђоковић), посвећен је појави и развоју дигитализације са свим позитивним последицама као што су боља заштита и

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

већа доступност дигитализованих садржаја, али и омогућавање да се на тај начин лакше изводи промоција националног културног богатства.

Други део монографије, под насловом *Национални хоризонти*, твори дванаест научних прилога, који су окренути историјату националних библиотека, насталих у раздобљу од 16. према 19. столећу. Била је то епоха када је до тада „неприкосновени” латински језик почео лагано да се повлачи пред националним језицима, а у једном сложеном и вишезначном процесу настанка модерних нација. Неспорно је да су националне библиотеке постале и остале један од стубова културног живота и цивилизацијских домета сваке појединачне државе.

У прилогу „Француска национална библиотека: величина једне нације” (Жељка Јанковић, Милица Винавер Ковић), прати се дугачак пут од краљевских колекција рукописа (14. век), преко краљеве, односно Краљевске библиотеке (16–18. век), затим Библиотеке народа током Француске револуције, потом Царске, Краљевске или Народне библиотеке, односно, од 1994. године – Националне библиотеке Француске. Будући да је Француска у неким етапама овог дугог историјског хода на културном плану била водећа европска држава, није неочекивано да је, у многим сферама, њена национална библиотека одиграла пионирску улогу. Посреди су, на пример, доношење првог европског закона о обавезном примерку, затим увођење система предметне класификације, али и велелепни резултати на пољу дигитализације.

У прилогу „Мрежа националних библиотека: од уједињења Италије до савременог доба” (Предраг Мутавцић, Биљана М. Ђурашиновић), полази се од историјске чињенице да је до уједињења Италије дошло тек 1870. године, али да су у њеном претходно расцепканом свету, на простору Апенинског полуострва, постојале библиотеке, почев од античких времена, преко манастирских и кнежевских (13. и 14. век), затим ренесансних, које су биле „најраскошније библиотеке Европе” (15. век), а та традиција се наставила у и вековима који су уследили. Јер, не треба заборавити, уз Грчку, и Италија се може сматрати колевком цивилизације, а тако обједињене оправдавају мисао да „цивилизацијске степенице којима се још увек пењемо полазе из слане воде”. У питању су гласовите установе: Национална библиотека у Фиренци, Национална библиотека „Виторио Емануеле II” у Риму, Национална библиотека Марчана у Венецији, Национална библиотека Браидензе у Милану, Национална библиотека „Виторио Емануеле III” у Напуљу, Национална библиотека „Загарига Висконти-Волпија” у Барију,

Национална и универзитетска библиотека у Торину, Национална библиотека у Козенци, Национална библиотека у Потенци. Италијанске библиотеке су прошле све стадијуме настанка појединих типова библиотека, од античког до савременог доба.

И у случају Шпаније може се видети како је Национална библиотека у Мадриду, попут осталих националних библиотека у Европи, на својеврстан начин пратила успоне и падове државе на Пиринејском полуострву, о чему сазнајемо из прилога „Национална библиотека у Мадриду и дух просветитељства” (Владимир Карановић). Утемељена је на почетку 18. века, на трагу спознаје о неопходности неговања националне културе, а надахнута идејом панхиспанизма, који је настао у ранијим временима. И ова библиотека истрајава на томе да прати све изазове времена у којем живимо и настоји да хиспанско културно благо приближи осталим деловима савременог света.

Из прилога „Историјат колекције Британске националне библиотеке” (Бранка Драгосавац) сазнајемо унеколико парадоксалну чињеницу да је богато књижно наслеђе у Великој Британији сабрано готово пет векова пре него што је основана установа националне библиотеке. У прикупљању су учествовали не само чланови краљевских породици и племићи, него и имућни грађани, а почев од 1753. године то хвале вредно интелектуално наслеђе похрањује се у Библиотеку Британског музеја. Премда се убраја међу млађе националне библиотеке, формално од 1973. године, она је у своме убрзаном развоју достигла поједине старије библиотеке.

Будући да је Русија имала унеколико другачију историју од Француске, Италије, Шпаније или Велике Британије и повесница њених националних библиотека, како се наглашава у прилогу „Националне библиотеке Руске федерације: настанак, развој и функције у времену садашњем” (Биљана М. Ђурашиновић), била је другачија. Оне су своју делатност започеле у 19. веку, а њихову особеност чини честа промена назива, као и функције које су обављале. Упркос томе, руске националне библиотеке – Национална библиотека Руске федерација, Државна библиотека Русије и Председничка библиотека „Б. Н. Јељцин” – испуниле су све најважније задатке, који се подразумевају када је реч о оваквим установама. Уз то, и у националним библиотекама у Русији на делу је веома поодмакла дигитализација.

Као и у Италији, и у случају Немачке, која се касно ујединила (1870), националној држави је претходило утемељивање националне библиотеке, чији први корени сежу до 16. и 17. столећа, о чему казује прилог „Национална библиотека Немачке и нацио-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

налне библиотеке на немачком језичком подручју” (Јелена Костић Томовић). Међутим, у немачком „случају” постојао је и обратни процес, процес расформирања, а то је у крајњем исходу имало за последицу да данас постоји пет националних библиотека: Национална библиотека Немачке, Аустријска национална библиотека, Швајцарска национална библиотека, Национална библиотека Лихтенштајна и Национална библиотека Ликсембурга. Национална библиотека Немачке, која је основана 1912. године у Лајпцигу, има два равноправна седишта, једно на западу (Франкфурт на Мајни), а друго на истоку земље (Лајпциг).

У посебном прилогу дат је историјат Аустријске националне библиотеке („Аустријска национална библиотека”, Шејла Џидић), у коме је истакнуто да почеци прикупљања књига у Аустрији сежу чак до 8. века и везани су за манастире, а да је од нарочитог значаја за библиотечке делатности било оснивање Бечког универзитета, 1365. године, односно утемељење његове библиотеке које је пратило овај цивилизацијски чин од великог значаја за оновремену Европу. Данашња Аустријска национална библиотека израсла је, после 1918. године и распада Аустроугарске, из некадашње Дворске библиотеке, чији далеки почеци сежу у завршне деценије 14. и поготово у 15. век. Управо тада је образована колекција књига која се сматра самим језгром Дворске библиотеке. Из њене дуге и богате историје на посебан начин издвајају се два датума: 1575. година, када је одлучено да се именује први званични библиотекар Дворске библиотеке, и 1780/1781. када је направљен вероватно најстарији лисни каталог у историји библитекарства.

У прилогу „Историјат и намена Националне библиотеке „Сечењи” у Будимпешти” (Марко Чудић) може се прочитати да је на идеју о оснивању библиотеке, у којој би се чувало национално благо мађарског народа, први дошао њен прослављени владар Матија Корвин, у 15. столећу, али и чињеница да је та библиотека касније пострадала и није надживела 17. век. Требало је да прође више од столећа до утемељења централне библиотеке Краљевине Угарске (1802) за што је заслужан гроф Ференц Сечењи, у чијој су се личности, на најбољи начин, спојили просвећени ум и неуморни мецена. Из много разлога та библиотека ће понети име ове истакнуте личности културне историје мађарског народа. Делећи судбину државе, библиотека је без већих потреса преживела бурне године Револуције (1848–1849), као и Првог светског рата (1924–1918), али није избегла озбиљна страдања у завршним годинама Другог светског рата (1943–1945). Међутим, у послератним годинама, каткад нешто спорије него што је планирано, Национална библиотека „Се-

чењи” је не само изнова васпостављена, него је и крупним корацима настојала и успевала да не заостаје за најпознатијим европским библиотекама.

Вероватно највећој библиотеци у свету посвећен је прилог „Конгресна библиотека у Вашингтону: непоколебљива вера у моћ знања” (Гордана Стокић Симончић, Анђела Стошић). Премда по типу национална, ова установа носи назив по институцији америчког Конгреса – седишту законодавне власти – због чијих је потреба и настала. Утемељена је 1802. године, а њен оснивач је амерички председника Томас Џеферсон. Довољно је само указати на чињеницу да у свом фонду садржи безмало 175 милиона јединица грађе на чак 460 језика, и да је данас свакако један од светских лидера на пољу аутоматизације библиотечког пословања, електронске обраде података, професионалне комуникације и дигитализације културне баштине.

Када се говори о библиотекарству у Јапану, коме је посвећен прилог „Национална парламентарна библиотека у Јапану” (Данијела Васић), полази се од чињенице да је у повести ове државе 8. век представљао значајну историјску вододелницу. У том столећу је Јапан израстао у снажну царевину са централистичким уређењем и тада настаје прва библиотека у Јапану. За даљу историју књиге важан је тзв. Хенан период (794–1185) у коме је, у пуном замаху, расло богато и шаролико рукописно наслеђе. Премда су прве штампарске машине у Јапан стигле у 16. столећу, због особености јапанског писма настављено је са старим традиционалним техникама. Токугава период (1603–1867) донео је ширење писмености, напредак штампе и зачетак савременог библиотекарства, а следећи Меиђи период, обележен снажном индустријализацијом и модернизацијом државе, омогућио је знатан напредак штампарства и, последично, убрзани развој библиотекарства, тако да на том плану савремени Јапан иде у корак са водећим светским државама.

У другом тому серије *Библиотека кроз време* своје место је нашао и прилог „Национална библиотека Азербејџана” (Драгана Грујић). Смештен на подручју јужног Кавказа, Азербејџан је мост између Источне Европе и Југозападне Азије, својеврсна граница између хришћанства и ислама. Важна прекретница у његовој историји била је у другој половини 19. века, када је дошло до напретка у образовању, укључујући и школовање жена, реформу писма, развој културе и науке. Национална библиотека Азербејџана, утемељена убрзо после Првог светског рата, носи име истакнутог културног делатника Мирзе Фатали Ахундова и у наше време успешно се стара да очува културну баштину и да је представи свету.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

И, напоследку, у прилогу „Национална библиотека Републике Турске” (Мирјана Маринковић), наглашено је да модерна, секуларна Република Турска, основана 1923. године, баштини богату традицију шестовековног Османског царства. Надлежни у новој држави су од самог почетка живо настојали да унапреде писменост и све степене школства, тако да се, на пример, од једног универзитета из 1933, дошло до 114 државних и 67 приватних универзитета у 2017. години. Према је замисао о оснивању националне библиотеке покренута већ двадесетих година 20. столећа, до њеног оснивања дошло је тек 1950. године, а заслуге припадају Аднану Отукену, интелектуалцу првог реда и неуморном ентузијасту. Упркос кашњењу, у односу на друге сродне установе у свету, Национална библиотека Републике Турске достигла је светске стандарде библиотекарства.

Према су замисли о оснивању националних библиотека у неким земљама рођене, па и биле делом остварене, већ у епоси касног средњег века (14. и 15. столеће), до њиховог истинског процвата дошло је током „дугог” деветнаестог (1789–1914) и „кратког” двадесетог (1914–1989) века. Развој библиотекарства, који се у том раздобљу одвијао постепено, корак по корак, у наше време је једноставно експлодирао и кренуо вртоглавом брзином. На крају прве четвртине 21. века, утисак је, тај развој стреми према границама које се не могу не само сагледати него чак ни наслутити.

Када се склопе корице монографије *Библиотека кроз време: национални хоризонти*, када се сагледа обиље података из историје библиотекарства, када се, дакле, створе контуре (обриси) магистралних токова у повеснице књиге кроз векове, неминовно израња надахнута и свеобухватна мисао римског писца Плинија Млађег да у библиотекама говоре бесмртне душе умрлих. И, на самом крају, сви који су прочитали прва два тома серије *Библиотека кроз време*, у годинама које долазе, са нестрпљењем ће ишчекивати појаву трећег, у уверењу да ћемо његовим изласком добити логичну и употпуњену целину, коју сажима добро одабрани наслов.